

Radaniti: Židovskí obchodní sprostředkovatelé v ranostředověké eurázijské obchodní síti

Dr. Douglas Schar a Paula Normandale

Úvod

Židia sa už od raného veku aktívne podieľali na obchode medzi Európou a Áziou. Naše vedomosti o tomto obchode a obchodných trasách však pochádzajú z historických fragmentov.

Tu sú dva príklady.

Vrak lode Kfar Samir (pri pobreží neďaleko Haify, Izrael)

Pri náleze z obdobia približne 1200 pred n. l. boli z potopeného vraku lode neďaleko Haify vyzdvihnuté cínové ingoty. Izotopová analýza z roku 2022 ukázala, že niektoré z týchto ingotov pochádzali z ložísk cínu v Cornwalle a Devone (juhozápadná Británia). To poskytlo prvý priamy fyzický dôkaz, že britský cín sa v dobe bronzovej dostal do východného Stredozemia.

Škorica

Hebrejská Biblia výslovne spomína škoricu ako zložku posvätenia chrámu. Exodus 30:22–24 opisuje zložky svätého pomazacieho oleja používaného pre svätostánok: „Vezmi najlepšie koreniny: 500 šekelov tekutej myrhy, polovicu voňavej škorice a 250 šekelov voňavého cukru...”

Tento text sa tradične datuje do Mojžišovho obdobia (často sa uvádza okolo rokov 1400–1200 pred n. l.), ale väčšina historikov sa zhoduje, že písomná forma odráža zvyky zavedené v období Prvého chrámu (~1000–900 pred n. l.).

Najstarší potvrdený dovoz škorice do Izraela sa teda datuje približne do roku 1000 pred n. l., do raného obdobia Prvého chrámu. Obchodné cesty, ktoré privádzali škoricu z Indie na Blízky východ, však boli zavedené už v rokoch 1200–1500 pred n. l., čo znamená, že škorica sa pravdepodobne dostala do Levantu o niečo skôr prostredníctvom egyptských a arabských sprostredkovateľov. To potvrdzuje, že Izrael bol integrovaný do obchodných sietí Indického oceánu už pred viac ako 3000 rokmi.

Radaniti, skupina židovských obchodníkov a dobrodruhov, nám poskytujú prvý stabilný pohľad na židovských obchodníkov, ktorí prevážali tovar zo západnej Európy do Ázie a z Ázie do západnej Európy.

Radaniti

Radaniti boli skupinou židovských obchodníkov, ktorí zohrávali kľúčovú úlohu pri uľahčovaní diaľkového obchodu v celej Eurázii v ranom stredoveku, najmä medzi 8. a 10. storočím. Ich činnosť spájala západnú Európu, islamský kalifát, strednú Áziu, Indiu a Čínu a vytvorila obchodnú sieť, ktorá prepojila dovtedy izolované ekonomické regióny. Radaniti fungovali nielen ako obchodníci, ale aj ako sprostredkovatelia pôsobiaci v rámci širšieho systému židovskej diaspory, ktorý zabezpečoval inštitucionálnu kontinuitu, kultúrnu súdržnosť a logistickú infraštruktúru na rozsiahlych geografických územiach.

Ich úspech vyplýval z prelínania sa geopolitického rozdrobenia, expanzie islamskej civilizácie a širokého rozšírenia židovských komunít v celej Eurázii.

Hlavný historický zdroj opisujúci Radanitov pochádza od Ibn Khordadbeha, perzského geografa a úradníka z 9. storočia v Abbásovskom kalifáte, ktorý opisoval židovských obchodníkov cestujúcich medzi západnou Európou a Čínou po námorných aj pozemných trasách. Podľa jeho správ títo obchodníci prepravovali tovary ako hodváb, korenie, pižmo, kafr a aromatické látky z Ázie do Európy, zatiaľ čo na východ exportovali európske výrobky, vrátane kožušín, mečov a otrokov.¹ Tieto obchodné cesty sledovali zavedené obchodné koridory cez Stredozemie, Mezopotámiu, Strednú Áziu a Indický oceán, čím integrovali rôznorodé politické a ekonomické systémy do jednej výmennej siete.

Radaniti mali jedinečnú pozíciu, ktorá im umožňovala pôsobiť cez náboženské a politické hranice, ktoré obmedzovali ostatných obchodníkov. V ranom stredoveku bola Európa rozdelená medzi kresťanskú a islamskú civilizáciu a politické a náboženské napätie často obmedzovalo priamy kontakt medzi týmito regiónmi. Židovskí obchodníci však udržiavali komunity na kresťanských aj moslimských územiach, čo im umožňovalo fungovať ako neutrálni sprostredkovatelia.² Ich rozptýlené osídlenie im umožňovalo nadväzovať vzťahy založené na dôvere cez politické hranice, čím uľahčovali obchod tam, kde bola priama výmena medzi kresťanskými a moslimskými obchodníkmi ťažká alebo zakázaná.

Židovské diaspory tvorili inštitucionálny základ radanitskej siete. Tieto komunity sa nachádzali pozdĺž hlavných obchodných ciest, vrátane miest ako Bagdad, Konštantínopol, Káhira, Antiochia, Benátky, Córdoba a Kolín nad Rýnom.³ Spoločná náboženská identita, jazykové znalosti a právne tradície umožňovali židovským obchodníkom bezpečne cestovať a podnikáť v regiónoch spravovaných rôznymi politickými orgánmi. Židovské právo, komunálne sudy a rabínske vedenie poskytovali mechanizmy na riešenie sporov a vynucovanie zmlúv, čo posilňovalo dôveru a znižovalo riziká spojené s diaľkovým obchodom.

Rozšírenie islamského kalifátu v 7. a 8. storočí zohralo kľúčovú úlohu pri uľahčovaní radanitského obchodu. Kalifát zjednotil rozsiahle územia od Španielska po Strednú Áziu pod jedným administratívnym systémom, čím vytvoril stabilné prostredie, ktoré podporovalo

hospodársku integráciu. Islamské mestá, ako napríklad Bagdad, sa stali dôležitými centrami obchodu, ktoré priťahovali obchodníkov z celej Eurázie. Židovské komunity v rámci kalifátu ťažili z relatívnej náboženskej tolerancie a hospodárskych príležitostí, čo im umožňovalo aktívne sa podieľať na obchode a financiách.⁴ Toto prostredie umožňovalo židovským obchodníkom fungovať ako kľúčoví sprostredkovatelia medzi islamskými a európskymi trhmi.

Obchodná sieť Radanitov sa rozšírila aj na východ do Strednej Ázie, Indie a Číny, regiónov spojených Hodvábnou cestou. Židovskí obchodníci nadviazali obchodné vzťahy s perzskými, indickými a čínskymi obchodníkmi, čím uľahčili výmenu luxusného tovaru a kultúrnych poznatkov. Stredoázijské sprostredkovateľské národy, vrátane Sogdianov a Peržanov, zohrávali dôležitú úlohu pri udržiavaní týchto ciest, ale židovskí obchodníci boli jedineční v tom, že dokázali prepojiť východné a západné trhy vďaka svojej prítomnosti v oboch regiónoch.⁵ Ich schopnosť pôsobiť v rôznych kultúrnych a politických systémoch z nich urobila kľúčových účastníkov ranostredovekej globalizácie.

Úloha Radanitov musí byť tiež chápaná v širšom historickom kontexte mobility židovskej diaspory. Po zničení Druhého chrámu v roku 70 n. l. a následnom rozptýlení židovského obyvateľstva po celom Rímskom impériu a mimo neho sa židovské komunity usadili v celej Európe, severnej Afrike a na Blízkom východe.⁶ Tieto komunity si zachovali náboženskú a kultúrnu súdržnosť prostredníctvom spoločných textov, inštitúcií a tradícií, čo im umožňovalo fungovať ako prepojené uzly v rámci nadregionálnej siete. Radaniti vznikli z tejto infraštruktúry diaspory a využívali existujúce komunitné väzby na podporu diaľkového obchodu.

V desiatom storočí význam Radanitov upadol v dôsledku politických a ekonomických zmien, vrátane rozpadu Abbásovského kalifátu, vzniku nových obchodných sietí a zvýšenej účasti iných obchodných skupín, ako boli moslimskí a talianski obchodníci.⁷ Odkaz Radanitov však pretrval v pokračujúcej prominentnej úlohe židovských obchodníkov v stredovekom európskom obchode. Židovské komunity v mestách ako Benátky, Barcelona a Mainz zohrávali významnú úlohu vo financiách a obchode, pričom stavali na obchodných základoch vytvorených počas obdobia Radanitov.

Radaniti predstavujú jeden z najstarších zdokumentovaných príkladov transkontinentálnej židovskej obchodnej diaspory pôsobiacej v celej Eurázii. Ich úspech dokazuje, ako diasporická identita, inštitucionálna súdržnosť a geografická mobilita umožnili židovským obchodníkom fungovať ako sprostredkovatelia medzi rôznymi civilizáciami. Prispeli nielen k hospodárskej výmene, ale aj k prenosu kultúry, čím uľahčili pohyb myšlienok, technológií a vedomostí medzi regiónmi. Sieť Radanitov ilustruje dôležitosť diasporických komunít pri udržiavaní ekonomickej prepojenosti v obdobiach politickej fragmentácie.

Radaniti boli kľúčovou súčasťou ranostredovekých eurázijských obchodných sietí a slúžili ako sprostredkovatelia medzi Európou, islamským svetom a Áziou. Ich činnosť bola možná vďaka širokému rozšíreniu židovských diasporových komunít, politickej stabilite, ktorú zabezpečoval islamský kalifát, a ich jedinečnej schopnosti pôsobiť naprieč náboženskými a politickými

hranice. Radaniti pomáhali udržiavať diaľkový obchod v období, keď bola priama interakcia medzi hlavnými civilizáciami obmedzená. Ich odkaz odzrkadľuje trvalú úlohu židovských diasporových sietí pri formovaní globálneho obchodu a hospodárskej histórie. Treba však povedať, že židovskí obchodníci pôsobili medzi západnou Európou a Áziou celé stáročia a nikdy úplne nezmišli.

Afganská geniza

Afganská geniza, niekedy nazývaná aj afganská genizah, je pozoruhodná zbierka stredovekých židovských rukopisov, ktoré boli objavené v jaskyniach v severnom Afganistane, predovšetkým v regiónoch Bamiyan a Samangan, počnúc rokom 2011. Tieto dokumenty pochádzajú približne z 10. až 13. storočia n. l. a boli napísané v hebrejčine, judeo-perzštine (perzština písaná hebrejským písmom), aramejčine a arabčine.

Zbierka obsahuje náboženské texty, osobné listy, právne zmluvy, obchodné záznamy a biblické komentáre. To poskytuje priamy dôkaz o doteraz málo zdokumentovanej židovskej komunite žijúcej pozdĺž Hodvábnej cesty, ktorá bola prepojená so Židmi obchodujúcimi pozdĺž Hodvábnej cesty.

Mnohé z textov odrážajú obchodné aktivity, vrátane obchodu, úverov, daní a partnerstiev. Tieto historické dokumenty dokazujú, že afganskí židovskí obchodníci boli integrovaní do trans-eurázijských výmenných sietí spájajúcich Európu, islamský svet, Strednú Áziu a Indiu. Niektoré dokumenty obsahujú aj korešpondenciu medzi židovskými obchodníkmi a rabínskymi autoritami, čo ilustruje pokračujúce intelektuálne a náboženské väzby s hlavnými židovskými centrami, ako je Bagdad.

Afganská geniza je často porovnávaná so slávnou káhirskou genizou kvôli jej významu pri rekonštrukcii stredovekého židovského každodenného života, ale je obzvlášť dôležitá, pretože potvrdzuje prítomnosť stabilných židovských komunít hlboko vo vnútrozemí Strednej Ázie, ktoré fungovali ako obchodní sprostredkovatelia v rámci obchodných systémov Hodvábnej cesty. Tento objav poskytol nové dôležité dôkazy pre pochopenie mobility židovskej diaspory, obchodných sietí a geografického dosahu židovského ekonomického a kultúrneho života v stredovekej Eurázii.

Hoci história naznačuje, že radanitské obdobie skončilo, židovskí obchodníci cestujúci z Európy do Ázie a z Ázie do Európy pokračovali aj v stredoveku.

Poznámky

1. Ibn Khordadbeh, *Kitab al-Masalik wa al-Mamalik* (Kniha ciest a kráľovstiev), 9. storočie.
2. L. Rabinowitz, „The Routes of the Radanites“ (Cesty Radanitov), *Jewish Quarterly Review* 35 (1945): 251–280.
3. Cecil Roth, *História Židov v stredoveku* (New York: Schocken Books, 1966), 88–95.

4. S. D. Goitein, *Stredomorská spoločnosť*, zväzok I (Berkeley: University of California Press, 1967), 45–62.
5. Richard Frye, *The Heritage of Central Asia* (Princeton: Markus Wiener, 1996), 134–142.
6. Martin Goodman, *Rím a Jeruzalem* (Londýn: Penguin, 2007), 497–505.
7. Abraham Udovitch, „Merchants and Trade in the Islamic World,“ v *The Cambridge Economic History of the Middle East*, ed. M. A. Cook (Cambridge: Cambridge University Press, 1970), 261–304

Alternatívny príbeh o pôvode niektorých rómskych skupín

Najviac akceptovanou teóriou o pôvode Rómov je, že pochádzajú z migrácie severných Indov, ktorí sa niekedy po 12-storočí presťahovali do Európy.

Na základe nedávneho výskumu DNA v niekoľkých rómskych komunitách sa objavuje alternatívna teória o pôvode. Rómskych komunít, ktoré sme testovali, môžu pochádzať od radanitských Židov. Radanitských Židov opísal rabín L. Rabinowitz vo svojej knihe s názvom „Jewish Merchant Adventurers“ (Židovskí obchodníci-dobrodruhovia). Genetický profil doteraz testovaných komunít veľmi presne odzrkadľuje trasy obchodných ciest radanitských Židov.

K dnešnému dňu sme testovali DNA predkov viac ako 340 členov rôznych rómskych komunít v celej Európe. Patrí medzi nich:

100 španielskych Rómov
50 francúzskych Rómov
100 slovenských Rómov
75 švajčiarskych Jenish - nemeckých
Sintov 15 Anglo-Rómov

Vďaka týmto testom vyšlo najavo niekoľko faktov.

1. Členovia všetkých 5 etnických skupín sa javia ako 2. (druhí), 3. (tretí) a 4. (štvrtí) bratranci a sesternice členov iných etnických skupín. Inými slovami, Anglo-Rómovia majú 2 bratrancov a sesternice žijúcich v Španielsku. Je však nepravdepodobné, že by medzi sebou mali akýkoľvek skutočný kontakt najmenej 300 rokov. To platí pre všetkých členov všetkých skupín. Dá sa to vysvetliť praktikovaním prísnej endogamie v rámci rôznych etník.

2. Všetkých päť skupín vykazuje rovnaký etnický profil. Namiesto jednej židovskej etnicity nesú mnoho židovských etnící. Všetky testované osoby vykazujú zmiešaninu nasledujúcich židovských etnící v rôznych množstvách.

Patria sem:

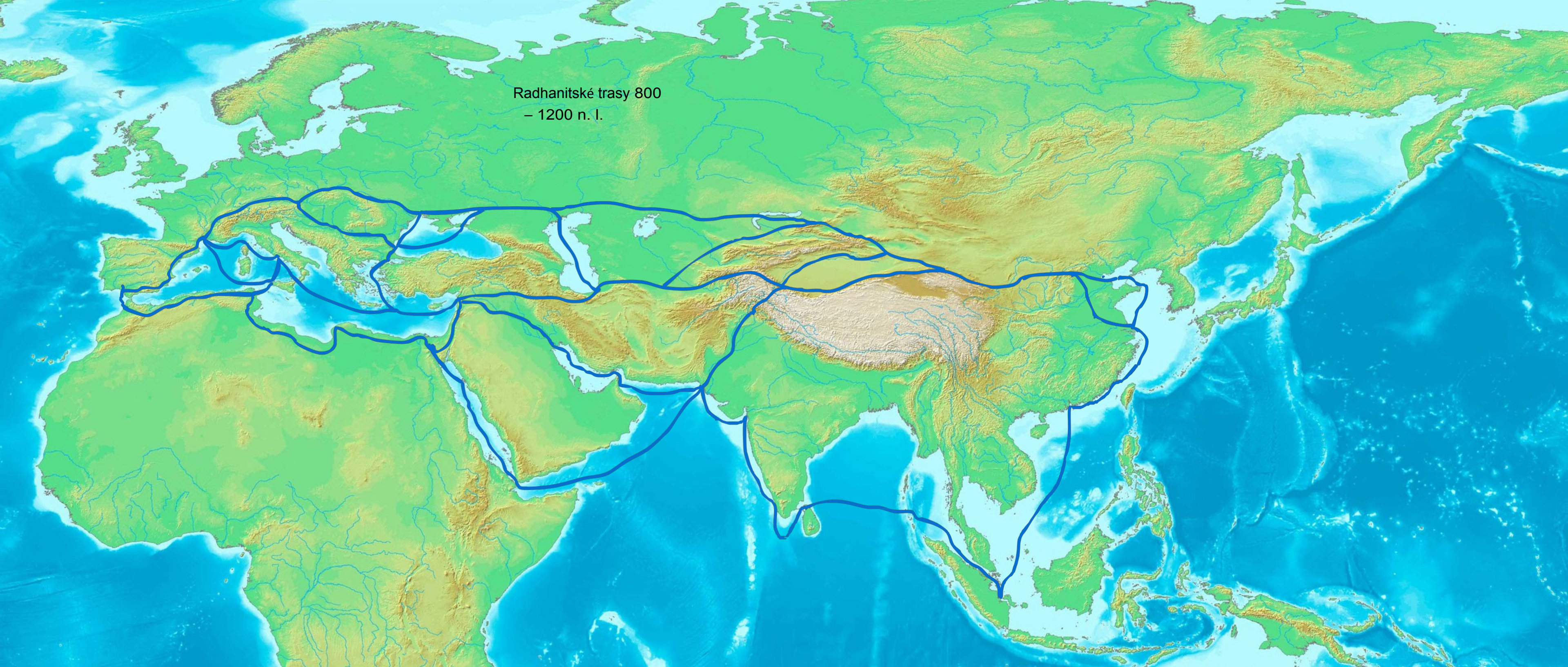
európske židovské predkov (Aškenázovia a Sefardovia)
Severoafriké židovské predkovstvo (marocké, alžírské, tuniské a líbyjské) Mizrahi
židovské predkovstvo (jemenské, iracké a iránske)
kaukazské židovské predkovstvo (gruzínske a azerské)
stredoázijské židovské predkovstvo (uzbecké)
Indické židovské predkovstvo (Kochin, Bnai Israel a Benei Menashe)
Ázijské židovské predkovstvo (Kaifeng)

3. Na základe analýzy DNA všetkých testovaných osôb je ich židovský pôvod na základe DNA medzi 65 a 90 %.

4. Všetky testované osoby vykazujú staroveké židovské predkov (kananejské a levantínske), stredoveké (DNA zodpovedá židovskému cintorínu v Norwichi v Anglicku z 11.storočia a židovskému cintorínu v Erfurte v Nemecku z 12.storočia) a zodpovedá moderným Židom, ktorí v súčasnosti žijú v štáte Izrael.

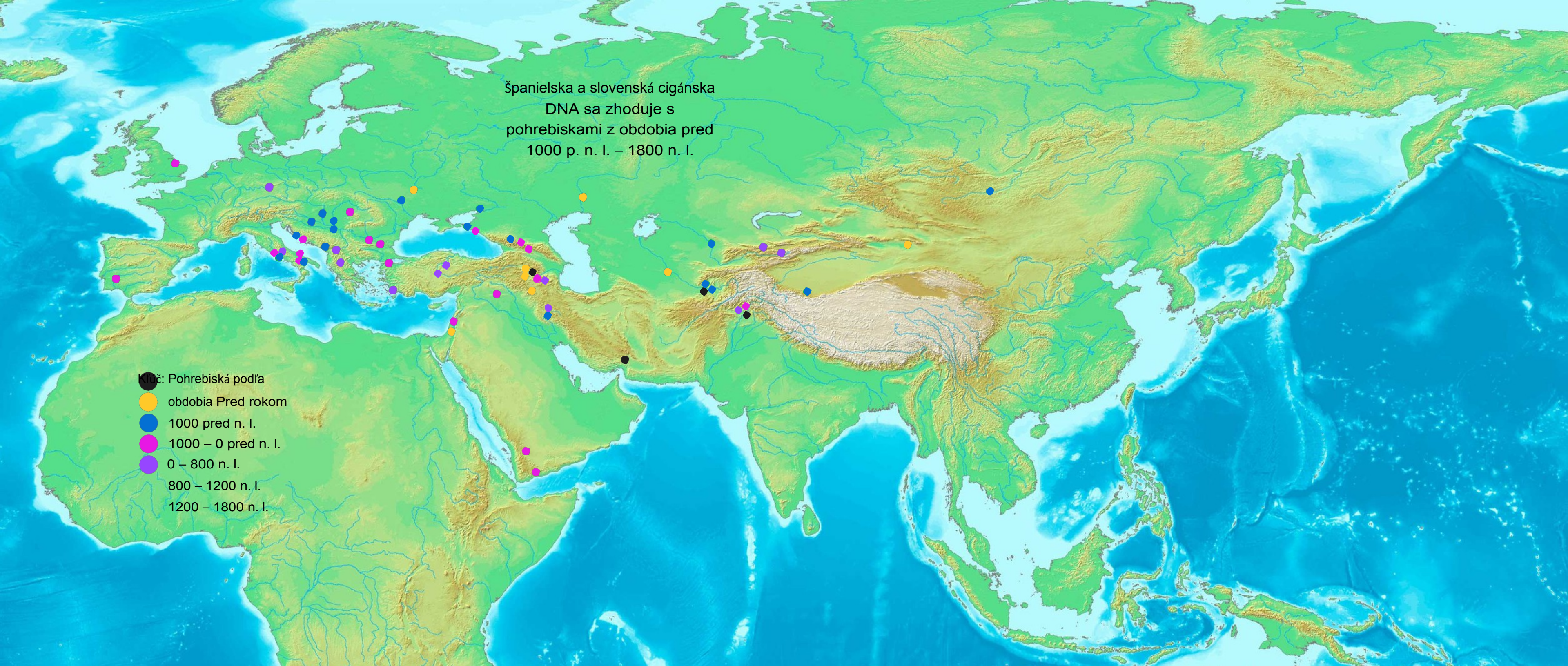
V súčasnosti testujeme smerom na východ cez rómsky svet a momentálne pracujeme na Kazachstane, Dagestane, Gruzínsku a Azerbajdžane, aby sme zistili, či sa zistenie židovského pôvodu európskych rómskych komunít pokračuje aj mimo Európy a na východ.

Radhanitské trasy 800
– 1200 n. l.

Španielska a slovenská cigánska
DNA sa zhoduje s
pohrebiskami z obdobia pred
1000 p. n. l. – 1800 n. l.

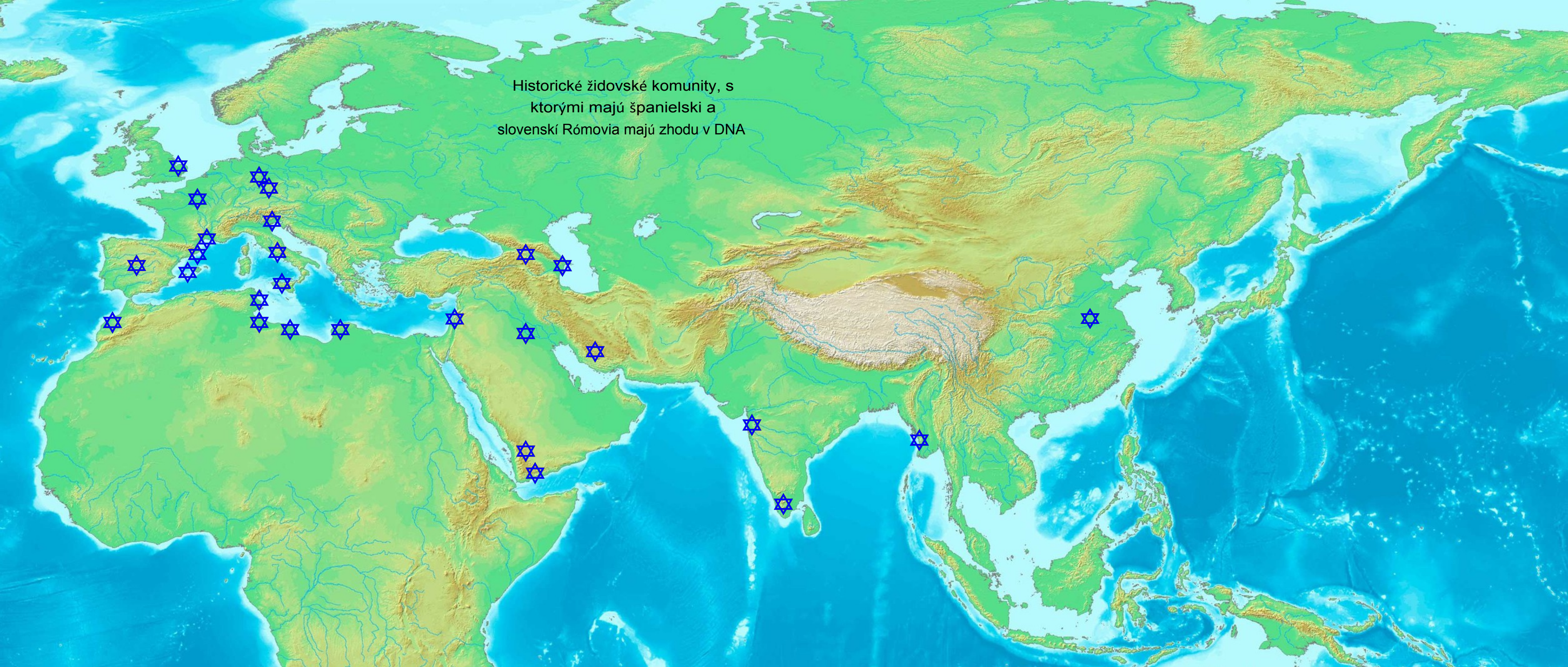
- Pohrebiská podľa
● obdobia Pred rokom
● 1000 pred n. l.
● 1000 – 0 pred n. l.
● 0 – 800 n. l.
● 800 – 1200 n. l.
● 1200 – 1800 n. l.

DNA španielskych a slovenských
Rómov zodpovedá pohrebiskám
z obdobia 800 – 1200 n. l.

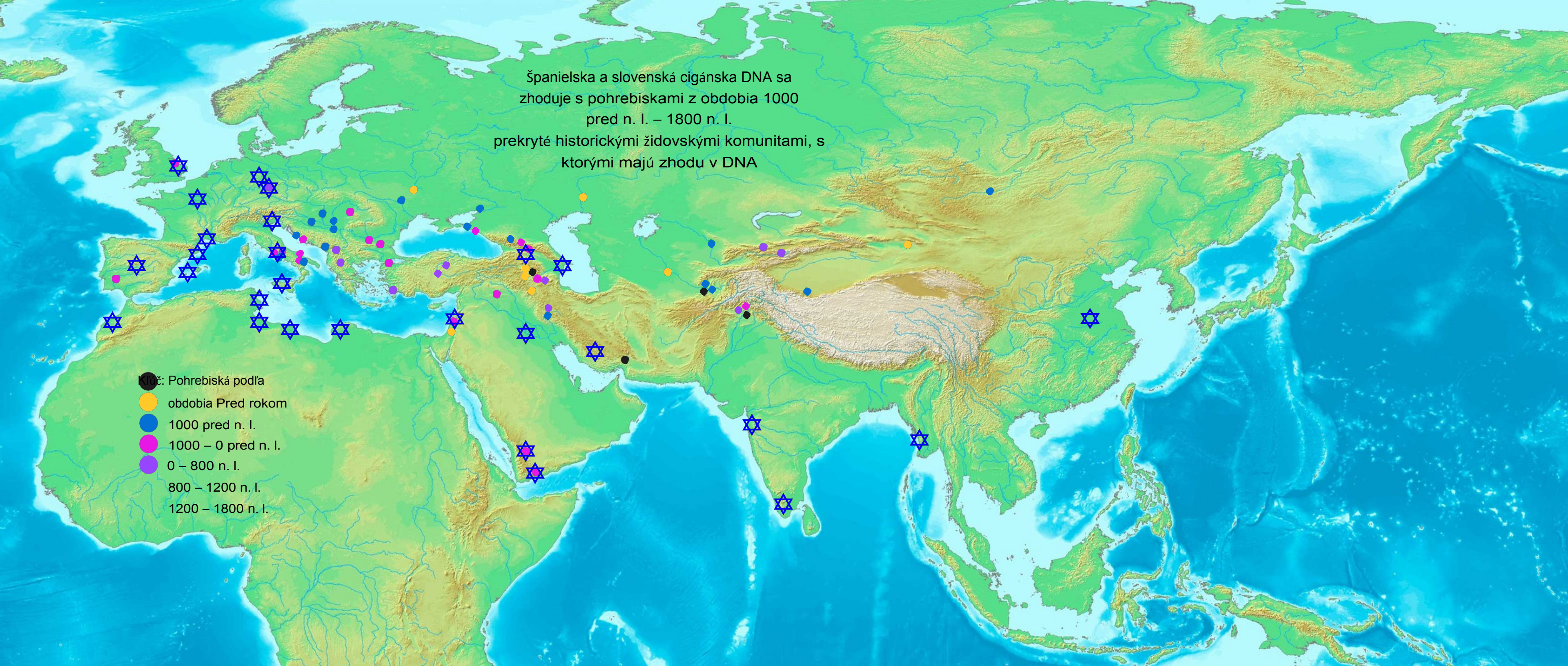

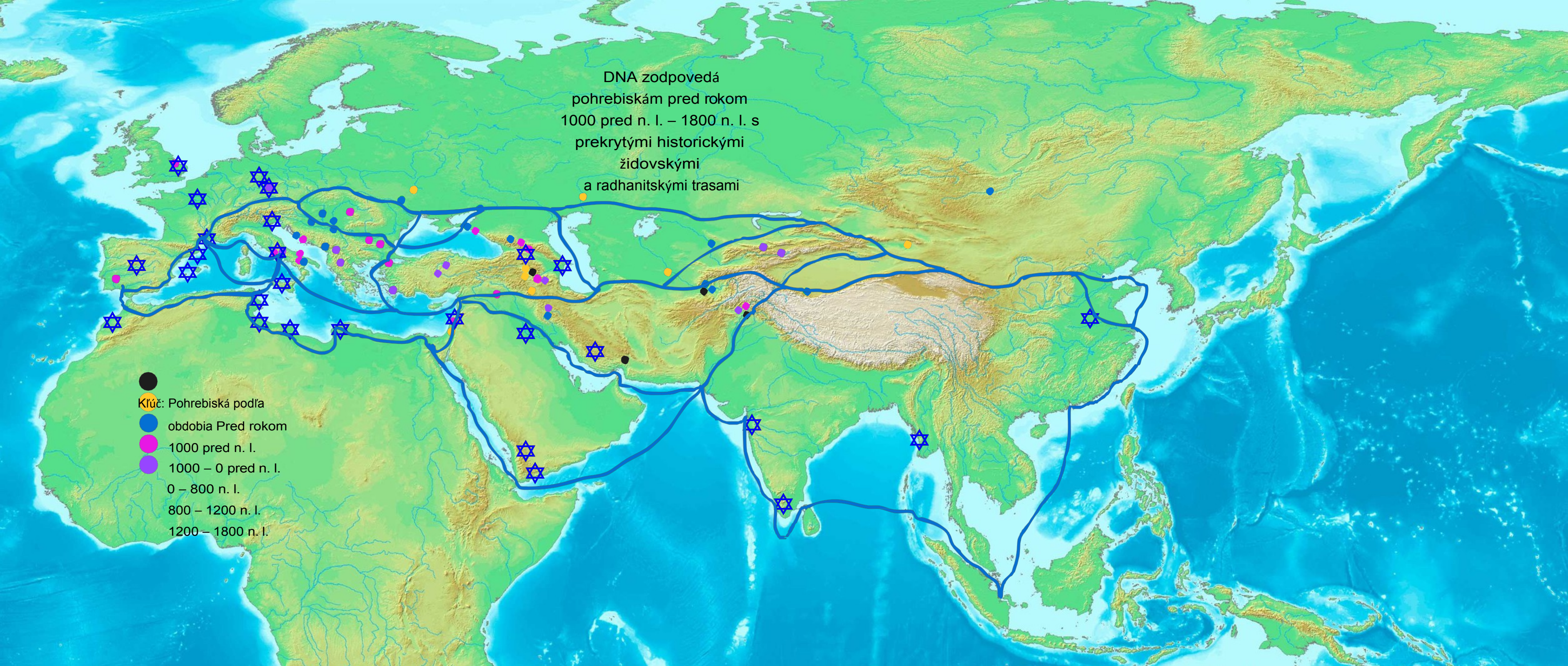
Historické židovské komunity, s
ktorými majú španielski a
slovenskí Rómovia majú zhodu v DNA

Španielska a slovenská cigánska DNA sa
zhoduje s pohrebiskami z obdobia 1000
pred n. l. – 1800 n. l.
prekryté historickými židovskými komunitami, s
ktorými majú zhodu v DNA

- : Pohrebiská podľa
- obdobia Pred rokom
 - 1000 pred n. l.
 - 1000 – 0 pred n. l.
 - 0 – 800 n. l.
 - 800 – 1200 n. l.
 - 1200 – 1800 n. l.

Európski Rómovia: Potomkovia židovských obchodníkov

Radanitskí Židia boli obchodníci a dobrodruhovia, ktorí v^{8.} až ^{12.} storočí obchodovali a cestovali zo západnej Európy do Číny a Indie a späť. Žili a obchodovali v karavánach, cestovali v karavánach a po ceste sa zdržiavali v karavánsarajoch alebo obchodných pevnostiach. Obchodovali prostredníctvom usadených židovských komunít pozdĺž obchodnej cesty od Nemecka až po južnú Indiu.

Testovanie predkov 100 španielskych Rómov a 100 slovenských Rómov odhalilo židovský pôvod, ktorý odzrkadľuje obchodné cesty Radanitov. Patrí sem:

európskych Židov (aškenázskych a sefardských)

severoafriekých Židov (marockých, alžírskych, tuniských, líbyjských)

mizrahi Židov (irackých, jemenských a iránskych)

kaukazských Židov (gruzínskych,

azarských) stredoázijských Židov

(uzbeckých)

juhoázijských Židov (Benei Menashe, Bnai Israel, Cochin)

Na prvý pohľad sa zdá zvláštne, že jedna osoba mohla mať toľko židovských etník. Keď sa však pozrieme na trasy Radanitov, po ktorých v skutočnosti cestovali Židia pred Radanitmi a po Radanitoch, vyvstáva možnosť, že pôvod tejto skupiny Rómov spočíva v Židoch, ktorí cestovali po Hodvábnej ceste.

Okrem toho španielska a slovenská rómska populácia vykazovala genetickú podobnosť s viacerými stredovekými populáciami, ktoré boli objavené a zdokumentované pri archeologických vykopávkach od južnej Ázie po severnú Európu a západné Stredozemie. To by naznačovalo, že táto skupina obchodovala po starovekých obchodných cestách pred, počas a po radanitskom období. Patrí sem:

Stredoveká dolina Swat (mešita MG)

Sogdská vrstva

Severný Kaukaz (Anapa, Alani) Dunajskí

Bulhari

Karpatská kotlina

Južných Slovanov

(Ryahovets) Byzantskú

Anatóliu Južné Taliansko

(Foggia)

Raná stredoveká Iberia 800–1100 n. l.

Stredovekí Židia z Erfurtu a Norwichu

Nie je to náhodná skupina starovekých predkov. Naznačuje to zakladateľskú populáciu, ktorá sa zhoduje s najstaršími obchodnými cestami:

Swat / Gandhāra → Sogdiana → Kaukazské priechody → Dunaj–Karpáty → Byzantský Balkán a Anatólia → Jadranské pobrežie a južné Taliansko → Severná Európa

Tento súbor faktov naznačuje, že španielski a slovenskí Rómovia sú potomkami ľudskej infraštruktúry sveta Hodvábnej cesty. Jediným historickým populačným vzorom, ktorý spája všetky tieto vrstvy, je dlhodobá účasť v nadregionálnej sprostredkovateľskej obchodnej sieti. Nie dobytie, nie jediná migrácia, nie jeden etnický pôvod. Inými slovami, predkovia týchto skupín opakovane žili v židovských obchodných uzloch pozdĺž starovekých obchodných ciest alebo cez ne obchodovali.